The image shows two acrobats in white outfits performing a handstand on a vertical pole. They are positioned upside down, with their heads near the bottom of the frame. The background is dark, and the scene is decorated with numerous colorful stars in red, blue, yellow, and white. The text 'HET LEVEN VAN CIRCUS-KINDEREN' is overlaid on the right side of the image in a bold, orange-red font.

**HET
LEVEN
VAN
CIRCUS-
KINDEREN**

HET CIRCUS KOMT!

Heb je dat wel eens meegemaakt? Dat er een lange stoet wagens in bonte kleuren jouw woonplaats binnenrijdt? Dat zijn de vrachtwagens en de woonwagens van een circus. Ze gaan naar het feestterrein en worden daar meteen op de goede plek gezet: de wagen met de tent in het midden, de wagens met de tribunes eromheen, de wagen met de kassa vooraan, de woonwagens en de caravans van de artiesten helemaal achteraan. Als het een circus is met dieren, ga je vast kijken naar de kooiwagens. Misschien zitten er wel leeuwen in, of tijgers! Als je dan de volgende dag weer gaat kijken is de tent al opgebouwd.

O pdrachten

1. Komt er in de plaats waar jij woont wel eens een circus?
2. Hoe weet je dat er een circus in de buurt is?
3. Ben je wel eens gaan kijken bij de opbouw of bij de show? Heb je ook met circusartiesten gepraat?

Misschien ga je ook naar de show en zie je de clowns met hun malle fratsen en de acrobaten aan het werk in de piste. Daar is de spreekstalmeester die de nummers aankondigt... Vaak is dat de directeur en draagt hij een mooi kostuum, met laarzen en een hoge hoed. En je ziet de dieren optreden, heel knap, of mooi, of soms ook eng.

En dan, een paar dagen later, is het terrein weer leeg. De tent weg, de wagens weg, het circus is weer vertrokken naar de volgende plaats. Het terrein ziet er raar leeg uit. Er ligt alleen nog een ronde plek met zaagsel. Dan weet je dat het circus er echt geweest is.

HET CIRCUS BESTAAT AL HEEL LANG

Circussen bestaan al een paar honderd jaar. Natuurlijk zag een circus er vroeger wel anders uit. Het begon allemaal met paarden. Mensen vinden het mooi om paarden te zien draven die daarbij allerlei figuren maken. Daarom is de piste, midden in de tent waar de show wordt

opgevoerd, ook rond. En niet te klein, want een paard moet wel kunnen draven.

Om zo'n paardenshow nog mooier te maken kwamen er artiesten bij, vooral acrobaten. Zij dansten op een koord, konden op hun handen lopen of wel driehoog op elkaars schouders staan. En er kwamen clowns, die malle grappen uithaalden of die zo dom deden dat de mensen er erg om moesten lachen. En de show was helemaal mooi als er ook nog een echt circusorkest bij was dat er vrolijke muziek bij speelde.

De tent zag er toen ook anders uit. Vaak met houten wanden en een zeildoek als dak. Het opbouwen van zo'n tent was heel veel werk, iedereen die meereisde met het circus hielp mee. Nu zijn er tenten van heel licht materiaal, die je heel snel en gemakkelijk op kunt bouwen. En afbreken, maar dat noemen ze in het circus afbouwen. 'We breken toch niks?' zeggen ze dan.

O opdrachten

1. Soms zeggen mensen: een circus zonder paarden is geen echt circus. Waarom zouden ze dat zeggen?
2. Waarom is de piste rond? Heeft dat nog meer voordelen?
3. Heb jij thuis een dier? Is dat een dier dat in het circus zou kunnen optreden? Kun je hem kunstjes leren?

CIRCUSSEN IN NEDERLAND

Een circus reist van stad naar stad en van dorp naar dorp. Sommige circussen zijn echt Nederlands: ze zijn ooit in Nederland begonnen en reizen altijd door ons land. Maar er zijn ook veel circussen die door alle landen trekken, tot zelfs over de hele wereld. Zo kan het zijn dat er in jouw plaats een circus uit Duitsland staat. Of uit een nog veel verder land. Soms kun je dat zien aan de naam van het circus. In Rusland had je veel beroemde circussen en het leek wel of de allerbeste artiesten uit Rusland kwamen. Daarom zie je nu wel eens 'Groot Russisch Staatscircus' of 'Het Circus Van Moskou' staan. Heel eerlijk gezegd: dat is wel eens nep, want het kan zo maar zijn dat een circus met zo'n naam gewoon uit België komt...

In Nederland reizen zo'n vijftien tot twintig circussen. Sommige zijn heel groot, daar kunnen wel duizend mensen tegelijk de show zien. Maar er zijn ook heel kleine, waar net vijftig mensen in kunnen. Sommige circussen zijn echt Nederlands, andere komen uit Duitsland, België of Oostenrijk. Zolang er genoeg mensen zijn die een kaartje voor de show willen kopen, blijven die circussen in ons land. Want een circus reist altijd daarheen waar wat geld verdiend kan worden.

Opdrachten

1. Waarom blijft een circus nooit lang op één plek?
2. Hoe reizen ze van plaats naar plaats?
3. Ken je een Nederlands circus?

CIRCUS- MENSEN

4

Je zag dat circussen overal komen en dat geldt ook voor de mensen die er werken. Het kan zomaar zijn dat de mannen die de tent bouwen Pools of Bulgars zijn, dat de directeur een Nederlander is met een Belgische moeder en een Italiaanse vader en dat de artiesten uit Frankrijk of Oostenrijk komen of zelfs uit China of Amerika. Circus is heel internationaal, de mensen komen uit veel verschillende landen en ze werken over de hele wereld. Want als je bijvoorbeeld heel goed kunt jongleren, dan kun je net zo goed optreden in Roemenië als in Ierland. Voor heel veel circuskunsten is de taal niet belangrijk.

Artiesten reizen niet altijd hun hele leven met één circus mee. Het kan zijn dat iemand die met kamelen optreedt het ene jaar bij een circus in Nederland werkt en daarna met een circus in Zweden gaat meereizen. Er worden door de mensen in het circus dan ook heel veel verschillende talen gesproken! Heel vaak zijn ze in het circus geboren, omdat hun ouders ook al artiesten waren. Ze hebben hun vak dus in de praktijk geleerd, zonder dat ze daarvoor naar een circusschool gingen.

Opdrachten

1. Waarom is tijdens de show de taal van een artiest niet echt belangrijk?
2. Geldt dat ook voor de clowns?
3. Hoe zouden de artiesten met elkaar praten buiten de voorstelling?

5

LEREN VAN JE OUDERS

Kinderen in het circus leren hun vak heel vaak van hun ouders. Dat gaat dan vanzelf, zo lijkt het. Als je ouders optreden in het circus met een groep kamelen, dan leer je als kind al hoe je moet omgaan met deze dieren. Je ziet hoe ze gevoerd worden en als je oud genoeg bent, help je mee om de stal tent schoon te maken. Je ziet ook wanneer een dier ziek is en of er een dierenarts gebeld moet worden. Als je wat groter bent, leer je hoe je de dieren moet trainen en natuurlijk haal je zo gauw mogelijk je rijbewijs, want je moet ook op de vrachtwagen kunnen rijden.

Kleine circussen bestaan vaak uit één grote familie. In de show treedt je vader op met de paarden, je moeder kan draadlopen en jongleren, je zus werkt met hoelahoepels en doet een kattennummer, je broer is clown en staat voor de show buiten om mensen te trekken. Dat is dan nog niet alles, want de kaartjes moeten verkocht worden, al voor het circus komt moeten er reclameborden worden neergezet en in de pauze moet er popcorn gebakken worden. Circusmensen kunnen vaak heel veel verschillende dingen!

Opdrachten

1. Zou je het verzorgen van tijgers of kamelen ook op school kunnen leren?
2. Waarom moet je, als je in een circus werkt, altijd een rijbewijs hebben?
3. Heb jij ook iets kunstigs van je ouders geleerd?

SAMEN LEVEN

In een circus woon je dicht bij elkaar en werk je samen met de andere circusmensen. Die ken je allemaal en er is er altijd wel een van wie je kunt leren jongleren, goochelen, koordansen of rijden op een éénwiel fiets. Dat leer je allemaal van elkaar, van de artiesten zelf, maar ook van hun kinderen. Dat leren kan een spel zijn, gewoon omdat het leuk is om iets te kunnen wat mensen buiten het circus niet kunnen. Maar vaak is het ook een echte, serieuze training. Want op een goede dag moet jij ook je brood kunnen verdienen in het circus. En hoe beter je bent, hoe meer je verdient en hoe makkelijker het is een circus te vinden dat jou een contract geeft.

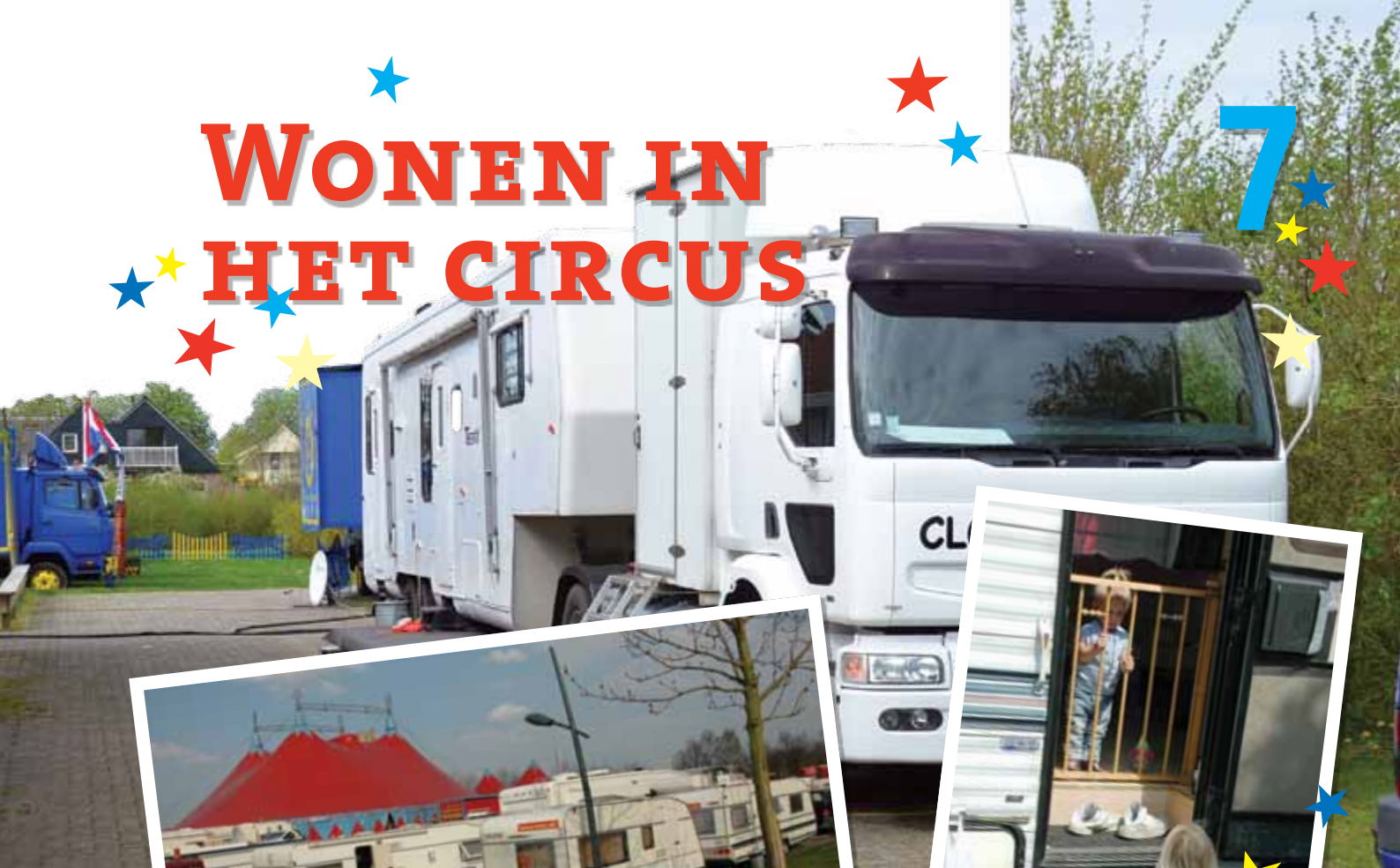
Wat je ook in het circus vanzelf leert, is hoe je met een caravan moet rijden, hoe je de water slang en de elektriciteitskabel aansluit, hoe je in een kleine ruimte een maaltijd maakt of de afwas doet. Of je later nou optreedt met olifanten of je verkoopt de kaartjes, je hebt in de praktijk geleerd om te reizen en te leven in het circus, samen met de andere circusmensen.

Opdrachten

1. Zou het altijd leuk zijn om zo dicht op elkaar te wonen? Wat zijn de voordelen en wat zijn de nadelen?
2. Wat moet je allemaal kunnen in een circus?

WONEN IN HET CIRCUS

7

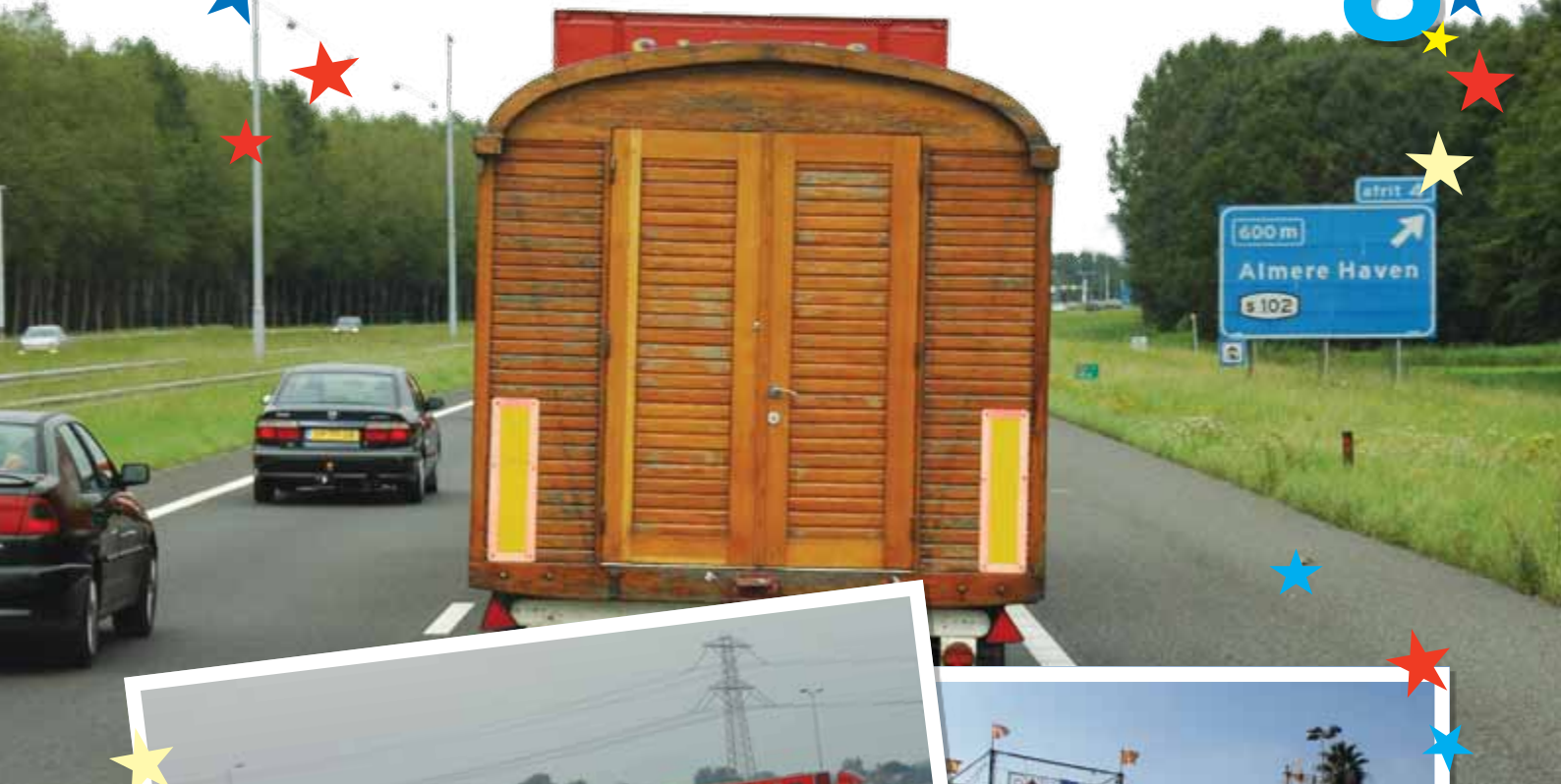
Als je met het circus meereist, lijkt het net alsof je in een klein dorp woont. Met allemaal mensen die je elke dag ziet. Maar het is wel een dorp dat iedere keer weer op een andere plek staat. Die plek is soms in een druk centrum van een stad, soms is het er rustig of saai. Soms op een mooi plein, soms in de modder van een weiland. Als je net met het circus bent aangekomen en naar een winkel wilt, moet je altijd eerst opzoeken waar de winkels zijn. Je woont met je ouders in een caravan of in een woonwagen. Het is net als met huizen: wie niet veel geld heeft woont in een kleine caravan, wie goed verdient heeft een mooie Amerikaanse woontrailer.

Opdrachten

1. Het circus is net een klein dorp. Waaraan kun je dat zien?
2. Wat zouden circus kinderen het liefste willen, midden in een stad staan of buiten, aan de rand van de stad?
3. Als jouw kamer een caravan was, wat zou je dan allemaal veilig op moeten bergen tijdens het reizen?

Meestal is de mooiste wagen van de directeur. Maar er zijn ook artiesten die zo goed zijn en zo veel verdienen dat ze ook zo'n prachtige caravan hebben. Maar hoe je ook woont, je moet toch steeds alle breekbare spullen inpakken en zorgen dat er niks van je boekenplank af kan vallen als de caravan weer wordt aangekoppeld en het circus naar de volgende plaats trekt.

Soms hebben de circusmensen ook een huis waar ze naar toe gaan als het circus een tijdje niet reist. Dat is maar een paar maanden per jaar, bijvoorbeeld in de winter. Als je een tijd rondgereisd hebt, is het best even wennen om op een vaste plek te wonen, al is het lekker om niet steeds weer alles te hoeven inpakken. Maar als je dan een paar maanden thuis gewoond hebt, vind je het heerlijk om weer op reis te gaan. Want altijd maar op één plek wonen, dat is toch ontzettend saai? En dan is er nog iets: als je een tijd vrij hebt, krijg je ook geen geld. Vrij zijn is leuk, maar na een tijd is het toch echt nodig om weer iets te verdienen!

Circusmensen uit het buitenland hebben vaak niet een eigen huis, maar wel een plek waar hun familie woont. Als je bijna het hele jaar reist, is het leuk om weer bij je familie te zijn. Dat kan alleen als je een tijdje niet meereist. Want als het circus van plaats naar plaats trekt, kun je echt niet zomaar weg omdat je oma jarig is. Iedereen werkt mee en niemand kan zomaar een dag gemist worden.

Opdrachten

1. Waarom zou een circus in de wintermaanden januari en februari bijna nooit reizen?
2. Heb jij familieleden die je veel vaker dan één keer per jaar wilt bezoeken?
3. Krijg je al circuskriebels, of ben je juist blij dat jij niet steeds op reis hoeft?

CIRCUS- KINDEREN WERKEN HARD

9

Hou jij van een lekker lui leventje? Met lang uitslapen en heerlijk een dagje niks doen? Wees dan maar blij dat je niet in het circus geboren bent! Want in een circus wordt eigenlijk altijd heel hard gewerkt. Zeven dagen in een week.

Van 's morgens vroeg tot 's avonds laat. In een klein circus helpen de kinderen bij het opbouwen van de tent. Niet het zware werk, maar ze moeten bijvoorbeeld wel de stoelen in de tent netjes op hun plek zetten. En sjouwen met de lampen en andere spullen. En als ze weer gaan vertrekken, moeten ze zorgen dat alles weer netjes in de vrachtwagens komt te staan. Ook de eigen caravan moet steeds weer reisklaar gemaakt worden. Voor je de caravan aankoppelt aan de auto moet alles opgeruimd en opgeborgen zijn, zodat het niet kan gaan schuiven onderweg. Ook de waterslang en het snoer van de elektriciteit moeten netjes opgerold worden. Kortom: er is gewoon altijd veel te doen!

Ook als er voorstellingen gegeven worden is er veel werk: kaartjes verkopen en controleren, mensen naar hun plaats brengen, in de pauze suikerspinnen en popcorn verkopen. En bij alles helpen de circuskinderen. Vinden ze dat erg? Welnee, als je dit altijd hebt gedaan, weet je gewoon dat het moet, dat het erbij hoort.

Opdrachten

1. Waarom moeten de waterslang en de snoer van het elektriciteit worden opgerold?
2. Moet jij thuis ook wel eens helpen?
3. Bij welk karweitje in het circus zou jij willen helpen?

GAAN CIRCUS- KINDEREN OOK NAAR SCHOOL?

Je gaat bijna denken dat er geen tijd overblijft om nog naar school te gaan. Bovendien, hoe zou dat nou kunnen als je door het hele land reist? Toch gaan circuskinderen ook naar school, alle kinderen in Nederland moeten dat immers. Vaak is er bij het circus een rijdende school: dat is een vrachtwagen die ze hebben ingericht als een klaslokaal. Met een meester of een juf die ook meereist en de kinderen lesgeeft. Net een gewone school: alle dagen les, woensdagmiddag vrij en af en toe vakantie. Maar toch ook weer anders: als je net in een nieuwe plaats staat, moet je altijd even kijken waar ze de school nou weer neergezet hebben.

Op de rijdende school is maar één klas en daar zitten kinderen van alle leeftijden tussen 6 en 12 door elkaar. En... die spreken vaak heel verschillende talen! De meester of de juf geeft meestal les in het Engels of in het Duits en circuskinderen zijn zelf heel goed in vreemde talen. Ze moeten wel!

Als de kinderen niet naar een rijdende school kunnen krijgen ze vaak les van hun moeder, de lessen worden dan met de post gestuurd of, veel makkelijker, via internet. Die moeder is vaak ook artiest en moet ook koken en zorgen dat de caravan netjes blijft. Echt, in een circus heb je altijd wat te doen!

Opdrachten

1. Waarom zouden circuskinderen goed zijn in talen?
2. Als jij meereisde met het circus, zou je dan van je ouders les willen hebben of liever naar de rijdende school gaan?
3. Het is lastig om lespakketten met de post naar het circus te sturen. Hoe komt dat?

WAT DOEN CIRCUS- KINDEREN NOG MEER?

Natuurlijk doen circus kinderen ook de dingen die jij leuk vindt: televisie kijken, gamen, chatten en, vooral, buiten spelen. Binnen in een caravan is het maar klein en buiten, tussen de wagens, is er altijd wel ruimte om te spelen. Een partijtje voetbal is altijd leuk. Bij dat spelen hoort ook het oefenen: als jij mij leert hoe ik moet jongleren, dan leer ik jou om op een bal te lopen. Of fietsen op een fiets met één wiel.

Opdrachten

1. Weet jij nog een groep kinderen die onderwijs krijgen op de rijdende school?
2. Bedenk vier vragen die je een circuskind wil stellen.

En natuurlijk is het ook leuk om eens rond te kijken in de plaats waar het circus staat. Zijn er leuke winkels, kun je er lekker shoppen? Is er een zwembad of een sportschool? Misschien mogen de circus kinderen wel gratis naar het zwembad als hun vader de baas van het zwembad wat vrijkaarten voor het circus geeft.

En dan is er nog iets leuks voor circus kinderen om te doen: kijken op een gewone school. Dat is spannend. Zou jij het ook leuk vinden om eens te zien hoe circus kinderen leven? Vraag dan eens een rondleiding aan als het circus in de buurt is. Veel circussen vinden dat leuk. Wie weet mag je ook een kijkje nemen in de rijdende school.

WAT WIL EEN CIRCUSKIND LATER WORDEN?

Eigenlijk wil je als circuskind bijna altijd later artiest worden. Misschien net als je ouders optreden met dieren of als acrobaat. Of juist iets heel anders, maar dan wel in het circus.

Er is altijd één vervelend ding: als je klaar bent met de basisschool en je wilt een beroep leren, in het circus of daarbuiten, dan moet je naar een andere school. Les krijgen in het circus gaat dan bijna niet meer. Dat betekent: je ouders een hele tijd niet zien, niet meer meereizen, maar wonen bij familieleden of in een gastgezin. Wat ben je dan blij als het vakantie is en je terug kunt naar je ouders, naar het circus!

Natuurlijk kiezen circuskinderen ook vaak een beroep buiten het circus. Dan weet je zeker dat je altijd op tijd je salaris krijgt en je verdient ook meestal meer. Maar de tijd dat je opgroeide in het circus en door het land reisde van plaats naar plaats, die tijd vergeet je natuurlijk nooit meer.

Opdrachten

1. Circuskinderen kiezen vaak het beroep van hun ouders. Hoe zou dat komen?
2. Soms verdienen de mensen in het circus heel weinig geld. Waar hangt dat van af?
3. Wat kun je goed als je in een circus bent opgegroeid?

HET VERHAAL VAN JUSTIN

Justin is geboren in het circus. Zijn vader was directeur en spreekstalmeester van Circus Herman Renz, zijn moeder was hoofd van de kassa. Nu gaat hij naar de middelbare school en woont hij niet meer in het circus. Hij weet precies hoe het is om op te groeien in de circuswereld, om te reizen en om naar de circusschool te gaan.

Hij vertelt: 'In een circus is bijna alles mogelijk. Leuke dingen, zoals de voorstelling zien en de geur van suikerspin en popcorn, maar er moet natuurlijk ook gewerkt worden op de circusschool. Daar leer je eenvoudig hetzelfde als jullie: rekenen, taal, geschiedenis en topografie. Mensen vragen soms

verbaasd: 'Op een circusschool leer je toch jongleren en op je handen staan?' Maar dat leer je van je ouders of van je familie. Iedere ochtend, of na school train je in de piste om het circusvak te leren, bijvoorbeeld jongleren, acrobatiek of paarden dresseren. Op school heb je altijd vrienden, die meestal uit het buitenland komen. Het is niet moeilijk om met ze te praten, want iedereen spreekt goed Engels of Duits. Na ieder seizoen moet je afscheid nemen omdat zij ook weer verder gaan, naar een ander circus, in het buitenland. Maar je komt ze wel weer tegen als je bijvoorbeeld met je vader naar een circus in het buitenland gaat om artiesten te zoeken voor de nieuwe show en dan ben je ontzettend blij.'

Opdrachten

1. Denk je dat Justin een leuke tijd in het circus heeft gehad, of juist niet?
2. Wat denk je dat Justin later wil worden?
3. Wat wil jij later worden?

DE CHAPITEAUSLEUTEL

Als je niet in het circus geboren bent, kun je er dan toch gaan werken? Ja, natuurlijk! Als je niet bang bent voor modder en vuile handen en als je het niet nodig vindt om erg rijk te worden, dan kan dat. Er zijn in Nederland zelfs twee scholen waar je, na de middelbare school, les kunt krijgen in bijvoorbeeld acrobatiek. Dat zijn de Hogere Circusscholen. Wie daar vanaf komt is echt ontzettend goed. Maar er zijn ook veel circusscholen waar je als kind in je vrije tijd circusacts kunt leren.

Eén ding moet je wel weten: als je net nieuw bent in het circus zal er altijd wel iemand vragen of je even de sleutel van het chapiteau wilt gaan halen. Chapiteau is een Frans woord voor tent, dat in het circus meestal wordt gebruikt. Natuurlijk wil je die sleutel best even ophalen maar dat blijkt niet eenvoudig. Niemand heeft hem en iedereen stuurt je weer naar iemand anders. Als je van het zoeken bijna radeloos wordt, heb je het opeens door: een tent heeft geen deur, dus ook geen slot en dus ook geen sleutel. Je bent beetgenomen. Maar vanaf nu hoor je er wel echt bij!

Opdrachten

1. Ben jij wel eens voor de gek gehouden als je ergens nieuw was en nog niet alles wist? Wat gebeurde er toen?
2. Maak een mooie tekening van een circus.

Opdrachten

1. Zoek de lesbrief *Hooggeëerd publiek* op. Hij is te vinden op www.volkscultuur.nl bij educatie / lesbrieven.
2. Kijk ook eens op www.circuscultuurnederland.nl. Daar vind je veel informatie over circus.

COLOFON

HET LEVEN VAN CIRCUSKINDEREN

Lesbrief van het Nederlands Centrum voor
Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed

Tekst: Marcel Bergema

Met dank aan: Stichting Circus Cultuur

Foto's: Marcel Bergema, Nationale Beeldbank, Jac Weerts, Harm ten Brink

Vormgeving: Icarus, grafisch ontwerp en illustratie

Nederlands Centrum voor
Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed

F.C. Dondersstraat 1
3572 JA Utrecht
www.volkscultuur.nl